

Сучасна література в колі твого читання

*Інтерв'ю
с М.Г. Соколенком*

Акцент

альманах

www.litakcent.com

2008
випуск 1

Марк Соколянський

Багатозначність «комічного роману»*(ще раз про «Коротку історію тракторів українською мовою» М. Левицької)*

Здавна вважається, що лірична поезія — справа, головним чином, людей молодих. Що ж до художньої прози, то серед прозаїків-дебютантів траплялися і зрілі люди. Ті, хто знає або просто любить англійську літературу епохи Просвітництва, можуть згадати, що Даніель Дефо свій перший художній твір — славнозвісного «Робінзона Крузо» — написав, наближаючись до свого шістдесятиріччя, що творець «Памели» Семюел Річардсон прийшов до занять художньою літературою, розмінявши шостий десяток. Перелік таких феноменів можна було би продовжити. «Але то ж колись було!» — може заперечити читач. Правильно, це вже далека історія, проте й на порозі третього тисячоліття зустрічаємося інколи з аналогічними випадками. Про один із таких випадків далі і йтиметься.

2005 року у Великобританії вийшов роман Марини Левицької «Коротка історія тракторів українською мовою» («A Short History of Tractors in Ukrainian»), і несподівано для видавців та критики перша книжка нікому не відомої англійської авторки мала шалений успіх: номінувалася на різні літературні премії, включаючи Букера, одержала дві досить престижні нагороди. Оперативно з'явилися переклади роману іншими європейськими мовами. Твір не загубився у книжковому океані; наприклад, як могли помітити постійні читачі берлінського тижневика «Die Literarische Welt», німецький переклад «Короткої історії тракторів...» тримався понад два місяці в першій п'ятірці бестселерів.

Вдалий дебют надихнув письменницю, і через два роки побачив світ її другий роман — «Два фургони» («Two Caravans»). Хоча ця книжка не повторила успіху першої, проте й вона зацікавила багатьох читачів і навіть перекладачів. У Німеччині, де дуже швидко було видано «Два фургони» (німецький перекладач чомусь у назві використав англійське слово в однині — «Caravan»), з'явилися в газетах спокійні, але доброзичливі рецензії. Критика — як британська, так і континентально-європейська, — знову згадала перший роман, ведучи від нього відлік творчої еволюції нової письменниці.

Нової? Саме так, але зараховувати її до стану початківців якось навіть незручно. Марина Левицька народилася на півночі Німеччини

Марина Левицька

у родині етнічних українців наприкінці Другої світової війни й була ще дитиною, коли її сім'я перебралася до Англії. Там вона виросла, здобула освіту, вже багато років викладає в Шеффілдському університеті. Батьківської мови не забула, хоча її основною та робочою мовою стала, звичайно, англійська. А втім, про Левицьку вже писала українська преса під враженням успіху «Короткої історії тракторів»: деякі журналісти, очевидно, прочитали роман в оригіналі, інші щось про нього чули...

Після виходу другого роману стало зрозуміло, що й перший роман, який, до речі, вже перекладено 33 (sic!) мовами, потребує об'єктивнішого та аналітичнішого підходу. Цю необхідність відчуваєш особливо, коли переглядаєш відгуки перших британських рецензентів на літературний дебют Левицької. «Смішний роман», «веселий роман», «кумедна книжка», «роман ексцентричний, як і його назва» — такі характеристики знаходимо в різних британських газетах та журналах. Навіть визнані англійські романістки Маргарет Дребл і С'юзен Хілл, схвалюючи «Коротку історію тракторів», не утрималися від такого, дещо поверхового, як на мій погляд, оцінювання. І тільки оглядачі солідних органів британських масс-медіа — «Times Literary Supplement», «Financial Times» та «Economist» — помітили, що ця «інтелегентна, написана добре і зі співчуттям до героїв» книга «збуджує думку», що містить вона «дотепність, живий діалог і благородний дух».

Дехто з українських газетних рецензентів поспішив зарахувати роман Левицької до «етнічних комедій» або комічних сімейних хронік. Залишимо без уваги змішування жанрових означень (адже *комедія* — драматичний жанр), але відразу зауважимо, що таке уявлення про «Коротку історію» надто вузьке. Цього разу перед нами досить складний, багатогарбовий твір, і цих шарів у романі принаймні **три**.

Перший належить сучасності, або, як висловилися б деякі літературознавці, «художньому теперішньому часу». Читач знайомиться із родиною етнічних українців, яка давно мешкає в Англії. Старий удівець, інженер-пенсіонер Микола Маєвський у свої 84 роки збирається одружитися з молодого, вкрай прагматичною жінкою Валентиною, яка приїхала з підлітком-сином погостювати до своїх родичів у Англії, і безсоромно хоче взяти шлюб із підстаркуватим чоловіком, щоб залишитися в країні на легальних засадах і не бідувати. Дві дочки Маєвського — Віра та Надія — хочуть якось уберегти батька від необачного вчинку. Саме молодша дочка Надія, викладач соціології в університеті, є своєрідним alter ego авторки; від її імені ведеться розповідь.

Досвідчений і в'дливий читач може визнати таку сюжетну колізію дещо тривіальною, але тут Левицька не претендує на оригінальність, тим більше, що такий набір життєвих ситуацій досить типовий. Справа в тому, як зображені вони у творі і заради чого. Саме в зображенні

сімейної драми Маєвських дається взнаки гумористичне обдарування письменниці. Смішні не стільки життєві випадки, скільки сприйняття їх персонажами, жвавий діалог та коментарі оповідачки до різних ситуацій. Хтось із київських рецензентів згадав за неблизькою асоціацією «Кайдашеву сім'ю» та традицію Нечуя-Левицького. Не знаю, чи читала британська українка згадану повість, але хотів би наголосити на іншому. В її романі чимало тонкої іронії, яка ріднить «Коротку історію» не тільки з українською, а й із англійською літературною традицією.

До того ж «тривіальна» ситуація подається зовсім не однолінійно: вона ускладнена внутрішньою конфліктністю, і це стосується не тільки неприйняття Миколіними дочками вульгарної та агресивної Валентини. Дві сестри Надія та Віра й між собою часто не знаходять спільної мови, маючи досить різні, якщо не сказати — полярні, погляди на батька, на життя, на історію. Старий Микола боїться своєї старшої дочки, так характеризуючи її: «... Вона — страшний диктатор. Тиран. Як Сталін...», або «Віра ще гірша за Леніна». Коли Надія у студентські роки схилилася до лівацького руху, батько сердився на неї і називав «троцькісткою». Та й у «теперішньому художньому часі» в характері оповідачки іноді даються взнаки деякі внутрішні протиріччя, коли вона сама відчуває у своїх учинках брак толерантності. Така різнопланова конфліктність надає змальованій життєвій картині додаткового драматизму.

Другий шар займає не так уже й багато місця, але його важливість чітко підкреслена назвою роману. Старий інженер Маєвський із захватом пише «Коротку історію тракторів». Пише він її рідною мовою, лише зрідка перекладаючи окремі розділи англійською, щоб із його працею міг познайомитися хтось із англофонів, наприклад, чоловік Надії. Історія машин існує для нього як своєрідна *ідеологія*, він пише її зі справжнім знанням справи. Читаючи виділені курсивом сторінки історії тракторів, забуваєш про маразматичні вчинки чи вислови старого, але сприймаєш його як людину, яка чимало знає і до того ж не втратила здорового глузду. Саме так розуміють його, наприклад, тернопільський інженер-науковець Дубов та чоловік Надії британець Майкл.

Вісторії тракторів згадуються й західні конструктори-першопрохідці, але центральне місце посідає розповідь про виробництво й використання цих машин у Радянському Союзі, в складі якого існувала Україна. Крок за кроком до суто історико-технічного — за задумом — трактату входить надзвичайна та трагічна історія України, у долі якої поява тракторів зіграла, на думку історика-аматора, «суперечливу роль». Зауважу, що й ті розділи, в які «вмонтовано» сторінки історії тракторів, зовсім не позбавлені гумору. Згадати хоча б епізод, коли старий Маєвський, стоячи перед картою України, читає зятеві своєрідну лекцію про історію цієї країни, тоді як Надія готує на кухні суп із галушками. Фрагменти цих двох дій у розповіді подаються упереміш.

Поєднання двох згаданих оповідних шарів можна було би вважати цілком традиційним (якщо не тривіальним), якби в романі не було важливого **третього** шару. В розмовах персонажів, а головним чином – у ретроспекціях оповідачки, до книги входить історія родини Маєвських-Очеретків. У цій історії вже немає місця для сміху, вона забарвлена трагізмом, оскільки збіглася з трагічними для України подіями Голодомору та Другої світової війни. Здається, ті рецензенти, які побачили в романі лише «етнографічну комедію», просто не звернули уваги на ці важливі сторінки.

Саме третій шар поєднує два інші та забезпечує художню цілісність усього роману. Фінал твору не можна звести лише до від'їзду додому авантюристки Валентини, до сумного стану старого Маєвського, який втрачає будь-який інтерес до життя, чи до розкриття таємничої історії появи на світ його старшої дочки. Думається, що якнайближче до сюжетної розв'язки у свідомості оповідачки виявляється справжній образ її покійної матері, яка не тільки в найважчі часи зберегла сім'ю, виростила дочок, а й, залишивши цей світ, продовжує бути тим щаблем високої моралі, мудрості та справжньої людяності, до якого її дітям та онукам ще треба дорости.

Такий фінал пропонує вдумливому читачеві озирнутися на зміст прочитаної, зовсім не такої «простенької» книги ще раз і не поспішати категорично відносити її до разряду *розважальних* романів.

м. Любек, ФРН

Олег | 19 лютого 2008 – 19:54

Українською цей роман перекладено?

redaktor | 3 березня 2008 – 10:18

На жаль, ні.